

EMANDOSHLAR OILASINING TURKUM VA TURLARI TARQALISHI VA AHAMIYATI

Andijon davlat pedagogika instituti biologiya yo`nalishi 202- guruh talabasi

Xamidillayeva Muxlisaxon

Annotatsiya: Ushbu ishda e'mandoshlar (Fagaceae) oilasiga mansub o'simliklarning biologik xilma-xilligi, turkum va turlari, ularning geografik tarqalishi hamda ekologik va xo'jalik ahamiyati chuqur o'rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, emandoshlar asosan mo'tadil va subtropik mintaqalarda keng tarqalgan bo'lib, o'rmon ekotizimlarining muhim komponenti hisoblanadi.

Аннотация: В данной работе представлено углубленное исследование биоразнообразия, родов и видов растений семейства Fagaceae, их географического распространения, а также экологического и экономического значения. По результатам исследований, дубы распространены преимущественно в умеренных и субтропических регионах и являются важным компонентом лесных экосистем.

Annotation: This paper presents an in-depth study of the biodiversity, genera and species of plants in the Fagaceae family, their geographical distribution, and their ecological and economic importance. According to the results of the study, oaks are distributed mainly in temperate and subtropical regions and are an important component of forest ecosystems.

Kalit so'zlar: Emandoshlar, Quercus, turkum, tarqalish, ekologik ahamiyat, xo'jalik foyda, o'rmon ekotizimi, biologik xilma-xillik

Ключевые слова: Дубы, Quercus, род, распространение, экологическое значение, экономическая выгода, лесная экосистема, биоразнообразие.

Key words: Oaks, Quercus, genus, distribution, ecological significance, economic benefit, forest ecosystem, biodiversity

Emandoshlar oilasi (Fagaceae) 9 ta turkum 900 dan ortiq turga ega bo'lib, asosan Quercus (eman), Fagus (buk), Castanea (kashtan) turkumlarini o'z ichiga oladi. Emandoshlar oilasi bir uyli kamdan kam hollarda ikki uyli, daraxtlar va butalardan iborat. Barglari oddiy, bo'linmagan va bo'lingan spiral va ba'zida qarama-qarshi yoki aylanasimon bargli bo'ladi. To'pgullar odatda bir jinsli bo'ladi. Gullari mayda bir jinsli, aktinomorf urg'ochi gullari epiginoz va involyuksiyali, involukral novdalar ko'pincha qo'shilib kosacha hosil qiladi. Perianth 6 (4-9) tepalikdan iborat. Stamens 6-12, alohida. Anterlar bo'ylama yo'nalishda ajralib chiqadi. Ginotsey sinkarp, pastgi tuxumdonga ega va odatda 3 yoki 6 karpeldan iborat bo'lib, o'simtalari asosan karpellardek ko'p bo'lib, apikalida bitta bo'lakka ochiladi. Uslublar soni kapellardek ko'p. Emandoshlar oilasining filogenetik tadqiqotlariga asosan eman oddiy barglari (ayni hollarda bo'lingan) bo'ladi. Tuxumdonlar anatrop, bitegmik har bir karpelda 2 tadan. Mevasi yong'oq (glans) deb ataladi. Odatda qatti q perikarp bo'lib, ba'zida tikanli qo'shimchalardan iborat bo'ladi.

Eman- (Quercus) – bu qoraqayindoshlar oilasining asosiy turkumi bo'lib, 600 ga yaqin turi bor. Deyarli hamma turlari daraxtlar hisoblanib, shox-shabbasi yoyiq va ba'zida butalar ham uchrab turadi. Yosh daraxtlarning po'stlogi silliq, rangi to'q kulrang rangda bo'ladi. Gullari ayrim jinsli 2 uyli bo'ladi. Barg to'kadigan turlari barg yozish bilan bir vaqtda gullaydi. Otalik gullari osilib turadigan kuchala hosil qiladi. Ular novdasining tub qismida yoki kuzgi kurtaklardan o'sib chiqadigan novdalarda joylashadi. Onalik gullari bantsiz yoki bantli bo'lib, barg qo'ltig'ida bittadan yoki bir nechtadan bo'ladi. Mevalari bir urug'li yong'oq meva bo'lib, bir yoki ikki yilda yetilip pishadi. Yetilgan meva yerga to'kiladi. Mevasi (yong'ogi) 5 -7 gradus sovuqqa chidaydi. Nam tuproqqa tushsa va harorat normal bo'lsa una boshlaydi. Ular asosan dunyo bo'ylab tropik bo'lmagan joylarda tarqalgan. Ular Yevrosiyo, Shimoliy va markaziy Amerikada 200 ta, Sharqiy Osiyo va ba'zi tropik hududlarda 450 tadan keng tarqalgan. Quercus (eman) turkumiga mansub turlar ekologik muvozanatni saqlashda va o'rmon regeneratsiyasida alohida ahamiyatga ega. Yog'och mahsuloti sifatida

eman daraxtlari qurilish, mebelsozlik va yoqilg'i sifatida ishlatiladi. Ayrim turlari dorivor va dekorativ o'simlik sifatida qadrlanadi. Emandoshlar tuproq eroziyasini oldini olishda, karbon gazini yutishda va biomuhitni boyitishda ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ularning genetik xilma-xilligi global iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tojiboyev K. Sh. – O'zbekiston o'simliklar sistematikasi. – Toshkent: Fan, 2007.

(Emandoshlar oilasi, ularning sistematikasi va O'zbekistondagi vakillari haqida ma'lumotlar)

2. Rakhimova N. S., Akramova D. M. – Botanika: O'simliklar sistematikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.

(Turkumlar, turlar va ularning tasnifi haqida zamonaviy yondashuvlar)

3. Gubanov I. A. – Opredelitel rasteniy Sredney Azii. – Moskva: Nauka, 1996.

(Markaziy Osiyo florasini, shu jumladan emandoshlar oilasi vakillari bo'yicha qo'llanma)

4. Kurbanov A. T. – O'zbekiston florasini va fitogeografiyasi. – Toshkent: Fan, 2010.

(Hududiy tarqalish va ekologik ahamiyati haqida)

5. Mabberley D. J. – The Plant-Book: A Portable Dictionary of the Vascular Plants. – Cambridge University Press, 2008.

(Dunyo bo'yicha emandoshlar oilasining sistematik tavsifi va nomlanishi)